

Reviewing and Criticizing the Book *Post-Revolutionary Political Elites: A Class Analysis of Elite Turnover in Iran*

Abraham Salehabadi*

Javad Aliabadi**

Abstract

Saei claims in his book that empirical evidence indicates the concentration of power sources in Iran; therefore, he tries to explain the distribution of power concentration in post-revolution governments. He claims that the concentration of power as a disability is the combination of the social class conditions of the political elites and the experience of powerful positions in the government bureaucracy by consciously refraining from research records and using the combinational approach of variable-oriented and case-oriented analysis. He conducts his research in a comparative manner and observes the relationship of a set. There are many mistakes in the theoretical and methodological parts of the book. The most important drawbacks of the book is the lack of attention to the unique history and trends of Iran. He does not pay attention to the fact that the circulation of elites is applicable in political systems that have not undergone radical, revolutionary, and war-imposed turmoil and transformation, and it is not appropriate in the case of Iran. Saei believes that the clerical stratum has a lot of power in the government. Contrary to his opinion, the fact is that clerics have a small presence in government cabinets. The thesis format of the book, spelling (typography), composition, writing, appearance and shape problems, and inappropriate name of the book are some of the book's disadvantages.

Keywords: Power, Elites, Classes, Cabinet (government), Iran.

* Assistant Professor, Department of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran (Corresponding Author), Salehabadi@pnu.ac.ir

** Instructor of the law department, Payam Noor University, Tehran, Iran, j.aliabadi@pnu.ac.ir

Date received: 28/07/2024, Date of acceptance: 12/11/2024

Extended Abstract

The book *Post-Revolutionary Political Elites: A Class Analysis of Elite Turnover in Iran* by Ali Saei was published by Tarbiat Modares University Press in 1400 in 300 copies and 317 pages. This book is part of the author's research entitled Sociological Analysis of the Power Elite Turnover in Iran after the 1979 Revolution. This book is written with a preface, five chapters, and a list of references. In the first chapter, titled The Research Problem, the author states his problem raises the research question, and discusses the necessity and objectives of the research. The second chapter, titled Experimental and Theoretical Literature, formulates the theoretical framework of the research. In the third chapter, the author shows his methodological framework. He specifies the operational definition of concepts, units of observation, and analysis and provides information about validity and reliability. The fourth chapter, titled Experimental Analysis, forms the longest chapter of the book. In this chapter, the author presents his findings about the thirteen government cabinets in Iran after the revolution, and then, in the fifth chapter, he writes his conclusions and presents suggestions.

This book presents an analysis of elite turnover in the Islamic Republic of Iran that ignores the unique trends and processes of Iran. This disregard for the uniqueness and unique historical features, along with the preference and glorification of the historical-comparative method in the form of a set-relationship analysis which has led to a distorted description of the current political elite in Iran. This is the result of ignoring two fundamental issues. On the one hand, the author does not pay attention to the fact that elite turnover is applicable in stable and solid political systems that have not undergone radical and revolutionary turbulence and transformation. In other words, regimes emerging from revolutions are not suitable subjects for elite turnover for various reasons; because revolutionaries who have achieved victory and seized power cannot ignore the process and results of the revolution and free themselves from the developments. Iran's political elite, who emerged from the heart of the revolution cannot be the subject of revolution turnover. In addition to the revolution, the eight-year war also left its mark and results on the Iranian elite and cannot be removed; therefore, the basis of Sae'i's work with these explanations is meaningless and irrelevant. On the other hand, the time range of the research is not very well-founded, which makes the research results not very reliable. The Bazargan interim government, which was appointed by Imam Khomeini and could not last for four years and emerged in revolutionary conditions, was not much different from the Revolutionary Council government and the Mahdavi Kani interim government, which the author did not

examine. These two governments were also appointed and emerged in revolutionary conditions. It is not clear what the author's criteria were for excluding these two governments. It seems that the third and subsequent governments are more suitable for examination, and the previous five governments are not eligible for examination for various reasons. The most important drawbacks of this work is the lack of attention to history and effective trends in contemporary Iranian history. Many theories have been presented about the state of power in Iran, each of which rationalizes and conceptualizes aspects of Iranian history and social reality. For example, the theory of dependent development, the theory of modernization, and the theory of the conflict between the state and the nation. It is not possible to examine and analyze the concentration and distribution of power without paying attention to the concepts and theories arising from this background. On this basis, the lack of attention to history and effective trends in contemporary Iranian history is one of the fundamental disadvantages of Sae'i's book. In addition, the most important concept and index of the author (concentration and persistence) is in doubt. According to the author's definition of this index, the transfer of an elite from one ministry to another implies persistence; now, if the duration of an elite ministry in two ministries is less than that of an elite who has remained in one ministry for four years; the first one's persistence is greater than the second one, which is unreliable. The lack of presentation of competing theories and hypotheses in this study is a result of measuring the author's conscious refusal to consider and pay attention to competing theories and hypotheses. Conscious refusal means that the author has not paid attention to previous research and has started his research from scratch. This bold and controversial start by the author is not only not a good thing; it has also caused the author to disregard previous works on Iran.

Bibliography

- Boroujerdi, Mehrzad and Kourosh Rahimkhani (2018), *Post-revolutionary Iran: A Political Handbook*, New York: Syracuse University Press.
- Boudon, Raymond and Francois Bourricaud (1989), *A Critical Dictionary of Sociology*, The University of Chicago, Routledge.
- Haghani, Mojgan (2009), "Report of the Sixth Social Science Book Criticism Festival in the Criticism Crucible (News and Reports)", *Month Book of Social Science*, no. 22, 112-115.
- Ragin, Charles (2009), *Redesigning Social Inquiry, Fuzzy Sets and Beyond*, Chicago and London: University of Chicago Press.
- Ragin, Charles (2014), *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press

- Riggin, Charles (2009), *Comparative Method: Beyond Quantitative and Qualitative Strategies*, Mohammad Fazeli (trans.), Tehran: Agah Publications.
- Saei, Ali (2001 a), *Post-Revolutionary Political Elites: A Class Analysis of the Elite Turnover in Iran*, Tehran: Tarbiat-Modares University Press.
- Saei, Ali (2001 b), *Research on the Analysis of the Power Elites' Turnover in Iran, 1978-2019*, Tehran: Tarbiat-Modares University Press.
- Saei, Ali (2007), *Democratization in Iran*, Tehran: Agah Publications.
- Salehabadi, Ebrahim (2009), *Investigation of Social Factors Affecting the Formation of the Islamic Republic of Iran*, PhD Thesis in Political Sociology, Faculty of Humanities, Tarbiat-Modars University.
- Salehabadi, Ebrahim (2011), "Review and Criticism of the Book Parliament and National Economic Development in Iran", *Critical Research Journal of Humanities Texts and Programs*, vol. 21, no. 4, 157-182.
- Salehabadi, Ebrahim (2017), *Logic of Iranian Political Sociologists*, Tehran: Kavir Publications.
- Sharifi, Ali (2008), "Review and Criticism of the Book Democratization in Iran", *Month Book of Social Sciences*, no. 7, 41-47.
- Taleban, Mohammad Reza (2006), "Sociological Analysis of Democratization in Iran", *Sociology of Iran*, vol. 7, no. 3, 94-104.
- Taleban, Mohammad Reza (2009), "Mechanisms and Sociology (The Role and Importance of Mechanisms in Explaining Social Phenomena)", *Methodology of Humanities*, vol. 15, no. 61, 63-102.
- Taleban, Mohammad Reza (2011), "Fuzzy Testing of Necessary and Sufficient Condition Hypotheses in Social Sciences", *Iranian Journal of Social Studies*, vol. 3, no. 4, 21-37.
- Taleban, Mohammad Reza (2012), *Methodological Research in Social Sciences*, Tehran: Publications of Research Institute Imam Khomeini and Islamic Revolution.
- Taleban, Mohammad Reza (2015), "Fuzzy Analysis vs. Regression Analysis", *Journal of Social Sciences of Ferdowsi University of Mashhad*, no. 26, 197-219.
- Taleban, Mohammad Reza (2017), "Inappropriate Applications of Fuzzy Analysis in Iranian Sociology", in: *About Sociology*, Tehran: Publications of Institute for Cultural and Social Studies.
- Weber, Max (2005), *Economy and Society*, Abbas Manouchehri, Mehrdad Torabinejad, and Mostafa Emadzadeh (trans.), Tehran: Samt Publications.

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی پس‌انقلاب:* *تحلیل طبقاتی چرخش نخبگان در ایران*

ابراهیم صالح‌آبادی*

جواد علی‌آبادی**

چکیده

ساعی در کتاب خویش مدعی است که شواهد تجربی بر تراکم منابع قدرت در ایران دلالت دارد. بنابراین تلاش دارد تا توزیع تراکم قدرت در دولت‌های بعد از انقلاب را تبیین کند. او مدعی است که تراکم قدرت به مثابه معلول زیرمجموعه ترکیب شروط علی طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی و تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی است. وی با خودداری آگاهانه از سوابق پژوهش و با استفاده از رویکرد ترکیب‌گرایانه تحلیل متغیرمحور و موردمحور، تحقیق خود را به صورت تطبیقی و ناظر بر رابطه مجموعه‌ای به‌انجام می‌رساند.

جدا از اعوجاجاتی که بر بخش نظری و روشی کتاب حاکم است، مهم‌ترین آسیب کتاب بی‌توجهی به تاریخ و روندهای منحصربه‌فرد ایران است. او دقت نمی‌کند که چرخش نخبگان در نظام‌های سیاسی باثبات و مستحکم، که دچار تلاطم و دگرگونی رادیکال، انقلابی، و جنگ تحمیلی نشده‌اند، قابل‌کاربرد است، نه در مورد نظام سیاسی ایران که به علل و دلایلی موضوع مناسبی برای چرخش نخبگان نیست. برخلاف نظر ساعی، واقعیت این است که روحانیون در کابینه دولت‌ها حضور کمی دارند. فرمت رساله‌ای کتاب، اشکالات املائی (تایپی)، انشایی، نگارشی، صوری و شکلی، و نام بی‌مسمای کتاب از آسیب‌های کتاب است.

کلیدواژه‌ها: قدرت، نخبگان، طبقات، کابینه (دولت)، ایران.

* استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، Salehabadi@pnu.ac.ir

** مربی گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، j.aliabadi@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۰۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۲

۱. مقدمه

انقلاب اسلامی ایران نقطه عطفی در تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران و دنیای معاصر محسوب می‌گردد که تغییرات زیادی را در تمامی سطوح زندگی سیاسی به‌هم‌راه داشته است. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، افراد گوناگونی با دارابودن جایگاه طبقاتی متنوع، در کسوت انقلابیون، نظام سیاسی جدیدی را تشکیل دادند و با وقوع جنگ، به نخبگان سیاسی و نظامی تبدیل شدند. انقلاب و هشت سال جنگ آثار و نتایج خودشان را بر چنین ساحت نخبگی ایران حک کردند. بررسی وضعیت اجتماعی و اقتصادی نخبگان سیاسی یک نظام سیاسی شیوه‌ای برای بررسی ماهیت آن نظام سیاسی است. کتاب *نخبگان سیاسی پس‌انقلاب: تحلیل طبقاتی چرخش نخبگان در ایران*، اثر علی ساعی، متکفل بررسی چرخش نخبگان در ایران پس از انقلاب است. نخبگان مفهوم محوری در جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، و جامعه‌شناسی است و باوجود مفهوم‌پردازی‌های مختلف انتقادات زیادی بر آن وارد است. این کتاب در زمینه چرخش نخبگان در جمهوری اسلامی ایران تحلیلی را ارائه می‌دهد که به‌نسبت ثابت است و به روندها و فرایندهای منحصربه‌فرد ایران بی‌توجه است. این بی‌التفاتی به یگانگی و خصال منحصربه‌فرد نظام برآمده از انقلاب موجب شده است که مفاهیم طبقه و تحلیل طبقاتی فاقد موضوعیت در این اثر باشد.

۲. معرفی

کتاب *نخبگان سیاسی پس‌انقلاب: تحلیل طبقاتی چرخش نخبگان در ایران*، اثر علی ساعی، را انتشارات دانشگاه تربیت مدرس در سال ۱۴۰۰ در شمار سی صد نسخه و ۳۱۷ صفحه^۱ منتشر کرده است. این کتاب بخشی از پژوهش نگارنده با عنوان تحلیل جامعه‌شناختی گردش نخبگان قدرت در ایران بعد از انقلاب ۱۳۵۷ است. کتاب فوق یک پیش‌گفتار، پنج فصل^۲، و فهرست منابع دارد. مؤلف در فصل اول، با عنوان مسئله پژوهش، مسئله خود را بیان کرده و سؤال پژوهش را مطرح کرده است و به‌ضرورت و اهداف تحقیق می‌پردازد. فصل دوم، با عنوان ادبیات تجربی و نظری، دستگاه نظری پژوهش را نظام‌مند می‌کند. در فصل سوم، مؤلف چهارچوب روش‌شناختی خود را نشان می‌دهد. تعریف عملیاتی مفاهیم، واحدهای مشاهده، و تحلیل را مشخص می‌کند و مطالبی را درباره اعتبار و پایایی ارائه می‌دهد. فصل چهارم، با عنوان تحلیل تجربی، طولانی‌ترین فصل کتاب را شکل می‌دهد. مؤلف در این فصل یافته‌های خود را

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی ...* (ابراهیم صالح آبادی و جواد علی آبادی) ۷۳

درباره سیزده کابینه دولت در ایران بعد از انقلاب بیان می‌کند و در ادامه، در فصل پنجم، نتیجه‌گیری خود را نوشته است و پیش‌نهادهایی را ارائه می‌دهد. کتاب با منابع به انجام می‌رسد.

۳. بیان مسئله و نقد آن

ساعی در فصل اول کتاب موضوع پژوهش خویش را نخبگان سیاسی ایران (ساعی ۱۴۰۰ الف: ۱) بیان می‌کند و موضوع محوری در مطالعه نخبگان سیاسی را چرخش نخبگان می‌داند (همان: ۲). وی مدعی پژوهش را تراکم قدرت در گروه محدودی از نخبگان سیاسی می‌داند که میان این حلقه قدرت روابط ساختاری ناظر بر اشتراک طبقاتی وجود دارد. در این متن تراکم قدرت معادل توزیع متمرکز قدرت سیاسی است. تراکم قدرت از طریق شاخص چگالی ماندگاری در قدرت مطالعه شده است. یکی از دلالت‌های مصداقی ماندگاری تکرار حضور نخبگان قدرت در کابینه است و یکی دیگر از معرف‌های تجربی ماندگاری در قدرت پایگاه شغلی نخبگان بعد از تجربه حضور در دولت است (همان). مؤلف بر این اساس جدول زیر را ارائه می‌دهد که از یافته‌های تحقیق است:

جدول ۱. توزیع ماندگاری نخبگان قدرت بر حسب دولت‌ها

دولت	یک بار	بیش از دو بار	کل	شاخص ماندگاری
دولت موقت	۳۰	۳	۳۳	۰/۰۹
اول	۲۲	۲	۲۴	۰/۰۸
دوم	۱۳	۱۰	۲۳	۴۴
سوم	۲۳	۱۸	۴۱	۴۴
چهارم	۱۰	۱۹	۲۹	۰/۶۶
پنجم	۱۲	۱۴	۲۶	۰/۵۴
ششم	۷	۱۷	۲۴	۰/۷۱
هفتم	۱۷	۱۱	۲۸	۰/۳۹
هشتم	۱۰	۱۶	۲۶	۰/۶۲
نهم	۲۹	۳	۳۲	۰/۰۹
دهم	۲۰	۱۰	۳۰	۰/۳۳
یازدهم	۱۶	۷	۲۳	۰/۳
دوازدهم	۱۴	۱۲	۲۶	۰/۴۶
جمع	۲۲۳	۱۴۲	۳۶۵	
بیش از دو بار اشتباه است. بایستی بیش از یک بار باشد و یا دو بار و بیش‌تر از آن. در اصطلاح بیش از دو بار، دو بار قرار ندارد.				

منبع: همان: ۳، ۲۷۹

در این جدول شاخص ماندگاری از طریق تقسیم ستون ۳ بر ۴ به‌دست آمده است (همان: ۳). در این جدول واحدهای تحلیل در سطح نخبگان سیاسی برابر با ۳۶۵ مورد بوده است که با کنترل اعضای دولت موقت، از ۳۳۲ وزیر و رئیس‌جمهور، ۱۳۹ مورد^۳ بیش از یک بار در میدان قدرت سیاسی، قوه مجریه، حضور داشته‌اند. با معیار یک بار تجربه حضور در دولت از دوره اول ریاست جمهوری تا دوازدهم قدرت سیاسی در انحصار ۱۳۹ مورد از نخبگان بوده است (بنگرید به جدول ۴-۱۴۱)^۴ (همان: ۳). دریاب شواهد ماندگاری در قدرت ۳۴۲ مورد از چرخه قدرت سیاسی خارج نشده‌اند (همان: ۴). وی بر این اساس مدعی است که شواهد تجربی بر تراکم منابع قدرت در ایران دلالت دارد. بنابراین، می‌توان سؤال این پژوهش را به این صورت ارائه کرد:

توزیع تراکم قدرت در دولت‌های بعد از انقلاب ۵۷ ایران چگونه قابل تبیین است؟ (همان). محقق در پاسخ به سؤال فوق دو نوع استدلال ارائه کرده است: نظری و تجربی. در سطح استدلال نظری، تراکم قدرت در پوتر^۵ رویکرد طبقه‌محور تبیین تئوریک و در سطح استدلال تجربی، دریاب آن تبیین تئوریک داوری تجربی شده است (همان).

درمورد نقد بیان مسئله باید گفت معمولاً همه پژوهش‌ها در گام اول با یک مسئله آغاز می‌شوند. مسئله بر تعارض، تضاد، ناسازگاری، و ناهماهنگی‌های اطلاق می‌گردد که در ذهن محقق حداقل بین دو امر وجود دارد و ذهن محقق را درگیر و اشغال کرده است. بر این مبنا، کتاب هرچند بر ضرورت چنین تحقیقی تأکید دارد، در بیان مسئله مطالب قابل‌اعتنایی ندارد و مؤلف به ناهماهنگی و مشکلی اشاره نمی‌کند تا معلوم گردد کتاب برای حل و رفع چه مشکلی نوشته شده است و در سطح خاص‌تر، دلیل انتخاب مکانی و زمانی تحقیق را مسئله‌سازی نمی‌کند. به عبارت دیگر، این کتاب فاقد مسئله به‌عنوان امر و دغدغه ذهنی، معماگونه، و ناهماهنگی است. کتاب سؤال دارد، ولی مسئله ندارد. با عنایت به سؤال مؤلف، می‌توان گفت که مسئله مؤلف در بهترین حالت توصیف است. باتوجه به تعریف مبهم و ناقص مسئله، سابقه تحقیق نیز مبهم است که به آن اشاره می‌کنیم.

مسئله اساسی مؤلف، هم‌چنان‌که خود نوشته است، تبیین توزیع تراکم قدرت در دولت‌های بعد از انقلاب ۱۳۵۷ ایران است؟ (همان)؛ از نظر خواننده مشخص نیست که توزیع قدرت در دولت‌ها مسئله است یا توزیع تراکم قدرت.^۶

هرچند مؤلف براساس اطلاعات جدول مدعی است که توزیع قدرت در ایران متمرکز و در اختیار ۱۳۹، ۱۴۲، ۱۹۳ یا ۲۱۸ نفر است (همان: ۳، ۲۸۰)، این سؤال مطرح است که در چه

شرایطی و با چه معیار و نسبتی مسئله‌دار یا پرابلماتیک بودن تراکم مشخص می‌گردد؟ زیرا براساس همین جدول معیار مشخصی وجود ندارد که بدانیم شرایط و وضعیت پرابلماتیک کدام است؟ اگر دولت موقت، دولت اول، دولت نهم، و یازدهم، که تراکم قدرت در آن زیر ۱۰ درصد است، با تراکم قدرت روبه‌رو باشند، تراکم قدرت در دولت‌های بالای ۵۰ درصد یا زیر ۵۰ درصد مسئله‌دار است یا خیر؟ این امر، در صورتی که با زبان آماری صحبت کنیم، صادق است، اما برای رفع این معضل (نداشتن مسئله) می‌توان به چندین تفسیر از گفته مؤلف دست یازید. با این فرض که واحد تحلیل دولت‌ها (و نه نخبگان) باشند:^۷

گزینه اول این است که کل دولت‌های برآمده از انقلاب اسلامی را دارای تراکم قدرت بدانیم که نیازمند بررسی و مقایسه آن دولت با سایر دولت‌ها و یا سایر دولت‌های ایران در طول تاریخ است؛ امری که مؤلف انجام نداده است.

گزینه دوم این است که توزیع قدرت را به عنوان یک متغیر در نظر بگیریم و نوسانات آن را در دولت‌ها بعد از انقلاب مورد تحلیل قرار دهیم که چرا برخی از دولت‌ها واجد تراکم بیش‌تر و برخی واجد تراکم کم‌ترند؛ امری که توسط روش اخذشده مؤلف ناکارآمد و نامناسب تشخیص داده می‌شود؛^۸ زیرا اولاً، در روش مجموعه و زیرمجموعه، متغیر واحد/سطح تحلیل نیست، بلکه مجموعه‌ها واحد/سطح تحلیل هستند.^۹ ثانیاً، ماهیت رابطه در روابط مجموعه‌ها رابطه نامتقارن است. دقت در متن نوشتاری بیان مسئله مؤلف، یعنی توزیع تراکم قدرت، جدا از معایب دستوری زبان فارسی، نشان‌دهنده این است که روش و تکنیک‌های روشی مطلوب در نزد مؤلف (تجلیل روش) در بیان مسئله مؤلف دخالت کرده و مؤلف با عطف به این نوع از روش درصدد بیان مسئله خویش بوده است که در نهایت نتوانسته است آن را تدقیق کند. شیدایی روش و تجلیلی که مؤلف از روش مجموعه‌ها داشته^{۱۰} موجب شده است که وی نتواند مسئله خود را به درستی بیان کند.

گزینه سوم این است که تراکم قدرت را به عنوان صفت دولت‌هایی بدانیم که در آن قدرت متراکم و یا قدرت انحصاری است. این گزینه هرچند ممکن است با روش رابطه مجموعه‌ای مؤلف هماهنگ باشد و هدف مؤلف نیز واکاوی شرایط علی برای چنین نتیجه‌ای (تراکم قدرت) باشد، با توضیحاتی که در همین بخش نوشتیم مشخص نیست که در کدام دولت توزیع قدرت یا به زبان مؤلف توزیع تراکم قدرت مشکل‌دار و پرابلماتیک است و در کدام پرابلماتیک نیست. علاوه بر این، تحقیق نشان می‌دهد که در مجموع تراکم قدرت برای دولت‌ها با احتساب دولت موقت حدوداً ۰.۳۹ درصد (همان: ۲۷۹، ۲۸۶) است که در حد مطلوب است (البته بدون داشتن معیار و مقایسه با دیگر جوامع و دول).

ساعی دقت نمی‌کند که چرخش نخبگان در نظام‌های سیاسی باثبات و مستحکم، که دچار تلاطم و دگرگونی رادیکال و انقلابی نشده‌اند، قابل‌کاربرد است، نه برای دولت انقلابی. به عبارت دیگر، دولت‌های برآمده از انقلاب به علل و دلایلی موضوع مناسبی برای گردش و چرخش نخبگان نیستند؛ زیرا انقلابیونی که به پیروزی رسیده‌اند و قدرت را در دست می‌گیرند، نمی‌توانند به فرایند و نتایج انقلاب بی‌توجه باشند و خود را از تحولات فارغ سازند. علاوه بر انقلاب، جنگ هشت‌ساله نیز آثار و نتایج خود را بر ساحت نخبگی ایران حک کرده است و قابل‌فک نیست. بنابراین، اساس کار ساعی با این توضیحات فاقد معنا و مناسبت است. به همین دلیل ما مدعی هستیم که مؤلف، برای فهم و درک بهتر و هم‌چنین حفظ کلیت کتاب، باید دامنه زمانی خود را بعد از دولت سوم (دولت موسوی و آیت‌الله خامنه‌ای) تعریف کند و پنج دولت قبلی را از تحلیل خود حذف کند.

۴. مباحث نظری و سابقه تحقیق و نقد آن

مباحث نظری کتاب در فصل دوم، با عنوان ادبیات تجربی و نظری، بررسی شده که ناظر بر چرخش نخبگان قدرت است. مؤلف مدعی است که آگاهانه از انباشت پژوهش‌های پیشین خودداری شده است (ساعی ۱۴۰۰ الف: ۵). مشخص نیست که منظور مؤلف از خودداری آگاهانه چیست، درحالی‌که مؤلف از همین سابقه نامناسب^{۱۱} پژوهش شجیعی تفسیری را ارائه می‌دهد که اساس چهارچوب نظری تحقیق است. هم‌چنان‌که وی می‌نویسد: «برمبنای این پژوهش می‌توان خاستگاه طبقاتی و پایگاه اجتماعی نخبگان را از شرایط علی دست‌یابی به قدرت سیاسی تفسیر کرد»^{۱۲} (همان: ۹). شایان ذکر است شجیعی از اصطلاحات جامعه‌شناختی مانند طبقه، قشر، و ... استفاده نکرده است.

مؤلف در بخش سابقه تحقیق به اثر شجیعی در سه صفحه می‌پردازد و به صورت مبهمی آن را توصیف می‌کند. برای ابهام‌زدایی از این اثر (کتاب شجیعی) باید گفت که وی در دو کتاب خویش^{۱۳} وضعیت نخبگان سیاسی ایران (نمایندگان مجلس، نخست‌وزیران، و وزیران) را بررسی می‌کند که جلد اول آن را به نمایندگان مجلس و جلد دوم را به نخست‌وزیران و وزیران در ایران اختصاص داده است. شجیعی مطالب را به صورت جداول ارائه می‌دهد که ساعی در کتاب خویش آن‌ها را بدون جداول و بدون هیچ معیاری معرفی می‌کند. جالب آن‌که ارجاع‌دهی مؤلف نیز مشخص نمی‌کند از کدام جلد و صفحه نقل‌قول می‌کند تا خواننده رفع ابهام کند. جالب‌تر از آن این‌که مؤلف در صفحه ۲، سال نشر کتاب شجیعی را ۱۳۷۲ نوشته که چهار جلدی است^{۱۴} و در فهرست منابع سال نشر کتاب را ۱۳۸۳ قید کرده که دو جلدی است.

مؤلف هیچ کمک و مساعدتی از این اثر در مراحل مختلف پژوهشی خود نبرده است. بنابراین، سابقه تحقیق در این اثر یک نوع وصله ناجوری محسوب می‌شود که هیچ پارگی را رفع نمی‌کند. قابل ذکر است که کتاب خانم شجیعی از کتاب‌های بدیع و مفید در زمینه نخبگان سیاسی در ایران است که نکته‌ها و ظرایفی دارد که از دید مؤلف پنهان مانده است. مهم‌ترین نکته کار شجیعی تحمیل نکردن مفاهیم بر واقعیت است؛ امری که در کتاب ساعی دیده می‌شود و در فرازهای بعدی به آن می‌پردازیم.

مؤلف درباره چهارچوب نظری خود می‌نویسد: «بحث تئوریک این متن بر تئوری مارکس و وبر در باب طبقه و پایگاه اجتماعی استوار است که در تئوری طبقه و پایگاه اجتماعی در مجموع رویکرد ساختارمحور قرار دارد» (همان: ۱۰). وبر تئوری خود را برپایه مارکس نظام‌مند کرده است (همان: ۱۴). وبر، مانند مارکس، برای طبقه ماهیت اقتصادی قائل است، با این حال در تئوری وبر منبع توزیع قدرت از مفهوم تک‌بعدی مارکس خارج و به یک مفهوم چندبعدی تبدیل شده است (همان: ۱۲). تفاوت‌های اساسی وبر با مارکس در موضوع ساختار طبقاتی طبقه متوسط است. تئوری وبر انعطاف‌پذیرتر از^{۱۵} تئوری مارکس است (همان: ۱۵). وی در نهایت دستگاه نظری خود را ارائه می‌دهد. این دستگاه نظری عمدتاً بر تفسیر وبر^{۱۶} از طبقه استوار است (همان: ۱۶). ساختار منطقی این مدل نظری به این صورت است که رابطه طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی با دست‌یابی به قدرت از طریق مکانیسم علی ناظر بر تجربه مناصب دولتی دارای قدرت قابل فهم است (همان). در متن حاضر طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی برپایه مفهوم اجتماعی-اقتصادی قابل فهم^{۱۷} است. پایگاه اجتماعی-اقتصادی شاخص مهمی برای فهم ماهیت طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی حاکم است (همان: ۱۷). مؤلف در نهایت می‌نویسد بر مبنای منطق نظم قیاسی^{۱۸} این مدعای نظری از دستگاه تئوریک قابل استنتاج است:

تراکم نخبگان قدرت از طریق ترکیب طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی (A) و تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی (B) رخ می‌دهد.

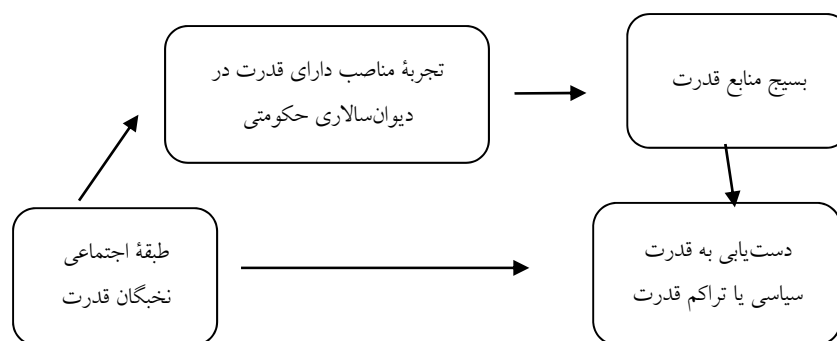
پی‌آمد Y1: تراکم نخبگان قدرت؛

علت A: طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی؛

علت B: تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی (همان).

در این مدعای نظری ترکیبی از طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی و تجربه مناصب دارای قدرت، شرط لازم و نه کافی برای دست‌یابی به قدرت سیاسی در دولت به معنای قوه مجریه است. بنابراین، در این جا تراکم قدرت، به مثابه معلول، زیرمجموعه ترکیب شروط علی طبقه

اجتماعی نخبگان سیاسی و تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی است (همان). مؤلف مدل تئوریک خود را، که متناسب با الزامات رویکرد روش‌شناختی متن است (همان: پانویست)، به صورت زیر تنظیم می‌کند:

مدل تئوریک ۱

منبع: همان: ۱۶

ما نقدهای خود را بر این مدل نظری بیان می‌کنیم.

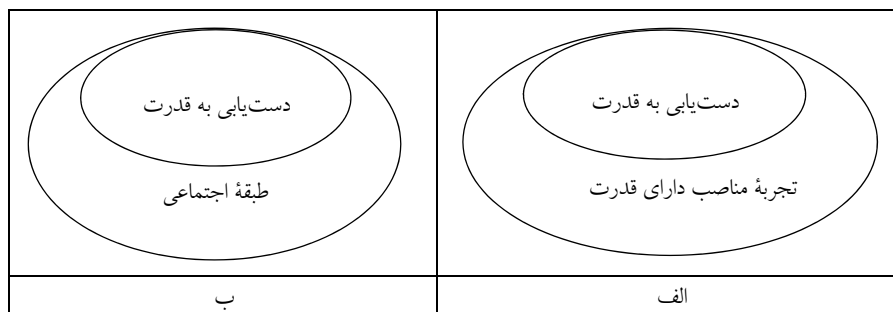
مدل نظری مؤلف اشکال دارد. مدل فوق به شکل مدل‌های متعارف در مطالعات کمی ارائه شده است و می‌توان آن را به زبان آماری (غیر از روابط مجموعه‌ای) خواند. بر این اساس، طبقه اجتماعی نخبگان قدرت مستقیماً از طریق تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی و بسیج منابع قدرت به دست‌یابی به قدرت سیاسی یا تراکم قدرت منجر می‌شود. هرچند این گزاره یک گزاره توتولوژیک است و به زبان آماری ارائه شده است، بایستی آن را به زبان دیگری (زبان رابطه مجموعه‌ها) نوشت یا خواند. مؤلف در ارائه مدل نظری خود ادعای رابطه مجموعه‌ای را دارد که از روش‌های آماری متعارف متمایز است. بسیج منابع قدرت در مدل فوق مشخص نیست برای چه امری ارائه شده است؛ زیرا این مفهوم در فرضیه، جدول ارزش و تحلیل‌ها، و ... حضور ندارد و تنها جایی که خودی نشان داده همین جاست. برطبق جمله اول، شرط لازم و نه کافی دست‌یابی به قدرت سیاسی ترکیبی از طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی و تجربه مناصب دارای قدرت است. این گزاره برای دولت غیرکاربردی^{۱۹} و بی‌معناست و فقط و فقط برای نخبگان سیاسی معنا دارد. این ادعا می‌گوید شرط لازم برای دست‌یابی به قدرت داشتن طبقه اجتماعی و داشتن تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی است. این ادعا از چندین نظر دچار اشکال است:

۱. در این جا شرط علی تجربه مناصب دارای قدرت^{۲۰} عملاً با نتیجه (دستیابی به قدرت سیاسی) یکی است. تفاوت آن ها در شرط لازم و تاحدودی در طی زمان است؛ یعنی در دست داشتن قدرت سیاسی در قبل شرط لازم برای دستیابی به قدرت سیاسی در حال یا آینده می شود. با وجود این، با در دست داشتن قدرت، دستیابی به قدرت مشخص نیست که محقق گردد یا خیر. هم چنین، دستیابی به قدرت ممکن است بدون تجربه مناصب دارای قدرت محقق گردد. مشروط کردن آن، به ضرورت و لزوم، دامنه ابطال آن را کم می کند؛

۲. علاوه بر این، در فرضیه و یا گزاره فوق، طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی در نهایت ابهام و آشفتگی است و با داشتن چنین ابهامی قابل ابطال نیست. برای آزمون این ادعا، آن را به ادعای ساده تر بیان می کنیم تا بتوانیم آن را نقد کنیم. بر طبق این ادعا، شرط لازم برای دستیابی به قدرت داشتن طبقه است. هم چنان که می دانیم، در شرط لازم فقط و فقط نبود معلول (عدم دستیابی به قدرت) به وسیله نبود علت (غیبت طبقه اجتماعی) تبیین می شود ($P(E| \sim C) = 0$). به دلیل آن که در عالم نظر و واقعیت تجربی نخبه بدون طبقه نداریم و هر نخبه ای بر طبق تعریف واجد طبقه ای است و در طبقه ای قرار دارد، لذا امکان منطقی برای ابطال این فرضیه وجود ندارد؛

۳. جدا از تعریف عامیانه و عادی طبقه در نزد مؤلف (در فرازهای پیش رو به آن اشاره خواهیم کرد)، این مفهوم در یک معنای ممکن موجب می شود که فرضیه فوق قابل آزمون شود که آن معنا نیز محل تعریف و مورد نظر مؤلف نیست و آن این است که نخبگان خود را به عنوان یک گروه مشخص و معین تعریف کنند و بر آن متفطن و خود آگاهی داشته باشند. به این صورت که نخبگان به این آگاهی رسیده باشند که دستیابی به قدرت طبقاتی نیست، بلکه حزبی و باندي است و از طریق ساخت و بند با کانون قدرت است که می توان به قدرت رسید. این تعریف با تعریف مؤلف از طبقه مغایر است. مؤلف از قشر نظامی، روحانی، طبقه متوسط، و ... سخن می گوید که قطعاً گروه به معنای جامعه شناختی آن نیست؛

۴. شاید گویاترین روش برای تعریف فهم و حتی آزمون علت لازم در تئوری مجموعه ها این است که آن را با استفاده از نمودارهای ساده ون نمایش دهیم. بر اساس تئوری مجموعه ها علت لازم را می توان به شرح ذیل تعریف کرد: X علت لازم است، اگر Y زیر مجموعه ای از X باشد (طالبان ۱۳۹۱: ۵۶). نمودار زیر این امر را نشان می دهد.

نمودار ۱. مفهوم‌سازی شرط لازم از طریق تئوری مجموعه‌ها

ما برای ابطال و اثبات (تأیید) یک نظریه می‌توانیم به دو صورت عمل کنیم: ۱. ابطال و اثبات (تأیید) منطقی؛ ۲. ابطال و اثبات (تأیید) تجربی. دقت و تأمل در نمودار ۱ نشان‌دهنده این است که به لحاظ منطقی نمی‌توان آن را ابطال کرد؛ زیرا این امر کاملاً بدیهی است. نمودار «۱. ب» نیز همین‌گونه است؛ زیرا طبقه اجتماعی آن‌چنان گسترده و وسیع تعریف شده است که فردی خارج از آن را نمی‌توان یافت. به عبارت دیگر، هر فردی در هر طبقه‌ای مشمول طبقه اجتماعی است، خواه طبقه کارگر، خواه طبقه روحانی، خواه طبقه دانشگاهی، و خواه طبقه سرمایه‌دار.

مباحث نظری کتاب بر نظریه‌ای استوار نشد، بلکه بر مفاهیم نظری به‌ویژه طبقه بنا شده است. هر نظریه‌ای به‌واقع علاوه بر اکتشاف واقعیت، که جنبه و کارکرد توصیفی دارد، فهمی از وقوع حادثه را، که جنبه و کارکرد تبیینی دارد، نیز ارائه می‌دهد. کارکرد تبیینی نظریه اهمیت زیادی نسبت به کارکرد توصیفی آن دارد. مباحث ارائه‌شده در کتاب سعی هیچ‌یک از کارکردهای دوگانه نظریه را ندارد، بلکه تنها مفهومی از طبقه را در نزد دو متفکر جامعه‌شناس ارائه می‌دهد که به‌صورت نامناسبی بیان و حتی بنیادهای اساسی آن (نسبت، تضاد و کش‌مکش طبقاتی) فراموش می‌گردد. خوانش و تفسیر مؤلف از نظریه مارکس و وبر با اساس و بنیان هیچ‌کدام از این نظریه‌ها موافقت و سازگاری ندارد و به منازعه و تضاد طبقاتی، که اساس نظری اندیشه مارکس در تعریف و تعیین طبقاتی است، نه تنها اشاره‌ای نمی‌شود، بلکه ادعا می‌شود تحلیل طبقاتی مبتنی بر منازعات طبقاتی خارج از قلمرو^{۲۱} موضوعی دستگاه نظری این پژوهش است (ساعی ۱۴۰۰ الف: ۱۸). مؤلف به تعریف طبقه در نزد وبر نیز وفادار نیست. هم‌چنان‌که مؤلف نیز به آن اشاره می‌کند، در نزد وبر تحلیل قدرت در اجتماع سیاسی^{۲۲} از طریق سه عامل تبیین می‌شود: طبقه، گروه‌های منزلتی، و احزاب (همان: ۱۲)، اما مؤلف بدون توجه به این تمایزات، این سه را در یک معنا به‌کار می‌برد و حتی مصادیقی خارج از این‌ها را نیز وارد تعریف طبقه می‌کند که با روش تحقیق مرتبط است و ما در آن‌جا به آن اشاره می‌کنیم.

بی توجهی به تاریخ و روندهای مؤثر در تاریخ ایران معاصر مهم ترین آسیب این اثر است. روش کتاب روش تطبیقی- کیفی و مورد محور است و بنابه ماهیت خود بایستی به فرایندها و روندهای تاریخی توجه کند و برای تعمیق بیش تر آن به جزئیات منحصربه فرد حساس باشد (Ragin 2014: section 2). تراکم و توزیع قدرت بدون توجه به مفاهیم و نظریه های برآمده از تاریخ ایران امکان ندارد.

یکی دیگر از آسیب های نظری کتاب عدم ارائه نظریه ها و فرضیه های رقیب است. در این تحقیق نظریه و فرضیه رقیبی وجود ندارد که مؤلف تلاش کند آن را اثبات و ابطال کند. آشخور عدم ارائه نظریه ها و فرضیه های رقیب در این تحقیق از خودداری آگاهانه مؤلف (همان: ۵) است که به بی توجهی و بی التفاتی به نظریه ها و فرضیه های رقیب منجر شده است.

۵. روش تحقیق و نقد آن

مؤلف در فصل دوم به چهارچوب روش شناسی تحقیق پرداخته است.^{۲۳} مؤلف، در بدو این فصل، مفاهیم موجود در مدل نظری خویش را به صورت عملیاتی تعریف می کند و سپس درباب روش تحقیق، واحد مشاهده، و واحد تحلیل مطالبی را بیان می کند و در نهایت اعتبار و پایایی تحقیق را نشان می دهد. مؤلف مدعی است این پژوهش به لحاظ روش شناسی بر رویکرد ترکیب گرایانه (configurational analysis) استوار است که در این جا این رویکرد ترکیبی از تحلیل متغیر محور و مورد محور (variable- oriented and case- oriented approach) است. در سطح تحلیل علی مورد محور از علیت همبندی چندگانه (multiple conjunctural caustion) استفاده شده است. تحلیل علیت همبندی چندگانه نیازمند ماتریس شواهد تجربی خام به صورت یک جدول ارزش (truth table) است. جدول ارزش برای بازنمایی گزاره های منطقی است (ساعی ۱۴۰۰ الف: ۵). در این پژوهش، دو نوع واحد تحلیل وجود دارد. واحدهای تحلیل بزرگ تر و واحدهای تحلیل کوچک تر (همان: ۲۴). تحلیل در سطح کل برمبنای انباشت ویژگی های فردی واحدهای تحلیل کوچک تر در این جا اعضای کابینه انجام شده است^{۲۴} (همان: ۲۳).

مؤلف در مورد اعتبار مدعی است که داده ها شرایطی فراهم می کنند که همه پژوهش گران و حتی نخبگان موضوع پژوهش این متن نگارنده را در کشف خطا و اصلاح آن کمک کنند (همان: ۲۵). در مورد پایایی مؤلف مدعی است:

در این پژوهش تلاش شده است مسئله پژوهش برمبنای شواهد تجربی معتبر اثبات شود. دستگاه نظری این پژوهش از طریق مجموعه ای از فعالیت های طولانی مدت نگارنده در این

پژوهش و پژوهش‌های دیگر بر ساخته شود، سنجه‌های ابزار اندازه‌گیری بر مبنای معیار شرایط صدق آن‌ها انتخاب و شواهد تجربی از طریق رجوع به منابع متعدد و نیز به تعدادی از افراد اعضای دولت‌ها گردآوری و از طریق روش ترکیب‌گرایانه تحلیل شود. با این حال، معیار خطاپذیری مشاهدات تجربی یافته‌های این متن را محتاج انتقاد می‌کند. در هر شرایطی، نتیجه علمی امر مطلق نیست و امکان ابطال آن وجود دارد (همان).

مؤلف در نهایت مدعی است که اگر پژوهش‌گران دیگر در پرتو دستگاه نظری پژوهش حاضر به منابع داده‌های این متن رجوع کنند و با روش تحلیل این پژوهش، چرخش نخبگان قدرت در ایران را در واحدهای تحلیل و مشاهده این پژوهش تحلیل کنند، شاید نتیجه علمی مشابهی را تولید کنند. در هر شرایطی، نتیجه علمی امر مطلق نیست و امکان ابطال آن وجود دارد (همان).

در نقد روش تحقیق می‌توان تأملات زیر را در نظر گرفت:

ساعی در هنگام ارائه مباحث نظری چندان به دامنه گستره نظریه‌ها توجه نکرده و بدون ارائه هیچ دلیل قانع‌کننده‌ای نظریه‌ای را ارائه می‌دهد که در عین این که به اساس نظریه‌ها وفادار نیست، نظریه را به شکل ناموجهی آزموده است. جالب توجه است که وی مدعی است آگاهانه از انباشت پژوهش‌های پیشین خودداری (همان: ۵) کرده است. این شروع جنجالی (ادعای جسورانه) مؤلف نه تنها حسن محسوب نمی‌شود، بلکه موجب شده است که مؤلف کارهای قبلی در این زمینه را به هیچ بینگارد. البته خوانشی اعوجاجی از تحقیق شجعی انجام شده است و مشخص نیست که این خودداری آگاهانه چیست؟

به نظر می‌رسد مؤلف بین راهبردهای روشی دوگانه در رفت‌وآمد بوده و نتوانسته است یکی از این دو روش را مرجح و انتخاب کند: ۱. روش کمی با تحلیل‌های آماری؛ ۲. روش‌های کیفی با راهبردهای تاریخی تطبیقی، جبر بولی، فازی، و روابط مجموعه‌ای. استفاده از آمار و ارقام در متن کتاب (ارائه جدول آماری از تراکم قدرت در صفحه ۳، ۲۷۹، و همچنین ارائه آماره‌های و میانگین تراکم قدرت در صفحه ۲۸۶) و عدم به‌کارگیری راهبردهای تحلیل تطبیقی کیفی در تحقیقی که بنابه ادعای مؤلف کیفی و مبتنی بر روابط مجموعه‌هاست، از این سرگردانی حکایت می‌کند.

مؤلف در این تحقیق در سنجش^{۲۵} شرایط علی و نتیجه از منطق و تحلیل فازی استفاده کرده است؛ آن‌جا که از درجه عضویت سخن می‌گوید (همان: ۲۳). با وجود این، مؤلف توضیحاتی را درباره منطق و تحلیل فازی و روابط مجموعه‌ای و نحوه انجام آن ارائه نمی‌دهد^{۲۶} و خواننده را سرگردان رها می‌سازد.

علاوه بر این که مؤلف توضیحاتی درباره نحوه سنجش (واسنجش) شرایط علی و نتیجه ارائه نمی‌دهد، درباره روش انجام کار و روش آزمون، اخذ و استنتاج معادله‌ها، و گزاره‌های علی نیز سکوت کرده است. مهم‌ترین مأموریت تطبیقی روش آزمون و نحوه انجام آن است. در این آزمون محقق باید براساس ماهیت داده‌های خود (دو شقی Binary یا فازی)، جدول ارزش را برای نمایش داده‌ها به کار گیرد و براساس عملیات جمع و ضرب بولی، منطق ترکیبی، کمینه‌سازی، استلزام، قانون دموورگان، تعریف و تشخیص علل لازم و کافی، و در نهایت فاکتورگیری تحقیق خود را به سرانجام برساند. آنچه در این کتاب غایب است و اصلاً ممکن است که انجام نشده باشد، انجام چنین تحلیل‌هایی است. معادله‌هایی که ساعی در کتاب خویش آورده است، نشان‌دهنده این است که معادله‌ها بدون این آزمون‌ها نوشته شده است. در همین جا این نکته قابل ذکر است که از آن‌جا که ۱. جدول ارزش ارائه شده مغشوش و واجد خانه‌های خالی است و ۲. نتیجه و پی‌آمد نیز مشخص نیست بر چه امری دلالت دارد (کم‌وزیاد نوشته شده است و چندان معتبر نیست)، به نتیجه چنین تحلیل و تبیینی نمی‌توان اعتماد کرد. به عنوان نمونه، رقم ۰.۴۶ برای دولت دوازدهم زیاد قید شده و رقم ۰.۵۰ و ۰.۵۲ کم. هرچند مؤلف دو شرط علی (پایگاه اجتماعی و تجربه مناصب دارای قدرت)^{۲۷} را ذکر کرده است، یافته‌های وی بر مبنای شرایط علی کوچک‌تری بنا شده‌اند که در این دو شرط علی بنا شده‌اند و معادله‌ها از چیزی سخن به میان می‌آورند که در بخش نظری غایب بودند.

۶. یافته‌های تحقیق و نقد آن‌ها

مؤلف یافته‌های خود را در ادامه فصل چهار، با عنوان تحلیل تطبیقی^{۲۸}، در سه بخش پایگاه اجتماعی نخبگان قدرت (ساعی ۱۴۰۰ الف: ۲۶۱)، تراکم نخبگان قدرت (همان: ۲۷۹)، و تحلیل علی توزیع قدرت (همان: ۲۸۳) بیان می‌کند. در بخش پایگاه اجتماعی نخبگان قدرت، توزیع سنی، قومیتی، مذهب، استان محل تولد، شهر محل تولد، استان محل سکونت قبل و بعد از عضویت در کابینه، درجه تحصیلی (سواد)، رشته تحصیلی، گروه تحصیلی، کشور محل تحصیل، پایگاه شغلی، و آخرین پایگاه شغلی را برحسب دولت‌ها بیان می‌کند. در همین بخش اشتباهات زیادی وجود دارد که ذکر همه آن‌ها مستلزم مقاله‌ای دیگر است.

مؤلف در بخش تراکم نخبگان قدرت جدول ۴-۱۴۱ را می‌آورد که در بخش بیان مسئله آن را ارائه کرده بود. برای طولانی‌نشدن کلام (محدودیت مقاله) آن را به صورت دیگر می‌آوریم تا نقدهای خود را مطرح سازیم. ساعی مدعی است (در حد ادعا و نه بیش از آن) که میانگین تراکم قدرت معادل حاصل جمع دو شاخص ماندگاری در قدرت تقسیم بر ۲ است (همان:

۲۰) که اشتباه است و در جدول ۴-۱۴۱ چنین امری قابل مشاهده نیست و تنها از شاخص اول استفاده می‌کند. جالب توجه است که در جدول ۴-۱۴۳، در بخش تحلیل علی توزیع قدرت^{۲۹}، شاخص ماندگاری با علامت اختصاری O_2 آمده که نحوه محاسبه آن مشخص نیست و در بخش بعدی به نقد آن می‌پردازیم.

مؤلف، درباب شاخص ماندگاری، دستیابی اعضای دولت به موقعیت‌های سیاسی-اداری بعد از تجربه وزارت را برای دولت‌ها نیز بیان می‌کند که مشخص نیست این داده‌ها در فرایند تحلیل به کجا می‌روند. در جدول زیر به این داده‌ها اشاره می‌کنیم. شایان ذکر است در جدول ۴-۱۴۳ در ستون O_2 ارقامی وجود دارد که مشخص نیست از کجا آمده‌اند و در تحلیل به هیچ‌یک از این داده‌ها ارجاع داده نشده است. ارقام ستون سوم مشخص نیست بر چه اساسی محاسبه شده است. محاسبات منتقد براساس متن کتاب و نوشته‌های مؤلف است که با ستون سوم همخوانی ندارد. بین داده‌های ارائه شده در صفحات مختلف کتاب و داده‌هایی که در جدول ۲ بیان شده است، تفاوت زیادی وجود دارد که نشان‌دهنده بدقتی مؤلف است.

جدول ۲. دست‌یابی اعضای دولت به موقعیت‌های سیاسی - اداری بعد از تجربه وزارت

محاسبات متقد			شاخص ماندگاری			دولت
درصد	صفحه	تعداد	O	O ₂	O ₁	دولت موقت
۵۴.۵۴	۴۸	۱۸	۰.۳۳	۰.۵۸	۰.۰۹	اول
۵۹.۰۹	۶۳	۱۳	۰.۳۵	۰.۶۳	۰.۰۸	دوم
۹۱.۳۰	۷۶	۲۱	۰.۶۳	۰.۸۳	۰.۴۴	سوم
۷۵.۶	۹۹	۳۱	۰.۷	۰.۹۵	۰.۴۴	چهارم
۸۶.۲	۱۱۴	۲۵	۰.۸	۰.۹۲/۹۲	۰.۶۶	پنجم
۸۴.۶	۱۳۰	۲۲	۰.۷۵	۰.۹۶	۰.۵۴	ششم
۵۸.۶۲	۱۴۶	۱۷	۰.۸۳	۰.۹۶	۰.۷۱	هفتم
۷۸.۵۷	۱۶۳	۲۲	۰.۶۴	۰.۸۹	۰.۳۹	هشتم
۴۲.۳	۱۴۶	۱۱	۰.۷۵	۰.۸۱	۰.۶۲	نهم
۵۰.۰	۲۰۲	۱۶	۰.۴۵	۰.۸۱	۰.۰۹	دهم
۵۶.۶۰	۲۲۳	۱۷	۰.۵	۰.۶۷	۰.۳۳	یازدهم
۶۵.۲۱	۲۴۱	۱۵	۰.۵۲	۰.۷۴	۰.۳	دوازدهم
	۲۶۰		۰	۰	۰.۴۶	دولت
			۶۰	۰.۸۲.۱	۲۷۹	جمع

در صفحه ۲۸۴ برای شاخص ماندگاری O₁ به کار رفته و با جمع با O₂ شاخص O ایجاد شده است.

در سطر جمع عدد ۰.۸۲.۱ و ۶۰ مبهم است.

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی ...* (ابراهیم صالح آبادی و جواد علی آبادی) ۸۵

در بخش تحلیل علی توزیع قدرت^{۳۰} مؤلف یافته‌های خود را در چهار معادله زیر بیان می‌کند:
معادله اول:

$$\text{Outcome (دستیابی به قدرت)} = F(A_4, A_5, A_6, A_9)$$

در این گزاره منطقی علامت ضرب به واو منطقی (the logical and) اشاره دارد. این قاعده درباب معادله چهارم نیز صادق است. این گزاره مشاهده‌ای منطقی دلالت بر آن دارند که حضور در میدان قدرت در ایران عمده‌تاً در میان سه قشر اجتماعی، روحانی، نظامی، و طبقه متوسط جدید^{۳۱} رخ داده است. وزن طبقه متوسط جدید سنگین‌تر^{۳۲} از دیگر منابع قدرت است (همان: ۲۸۵).

معادله دوم به شرح زیر است:

$$\text{outcome (تجربه بیش از دو بار حضور در دولت)} = F(B_1 + B_2 + b_3 + B_4 + B_5 + B_6)$$

در این گزاره منطقی علامت جمع به یای منطقی اشاره دارد.^{۳۳} این قاعده درباب معادله سوم و چهارم نیز صادق است (همان: ۲۸۶).

معادله سوم به شرح زیر تنظیم شده است:

$$\text{outcome (ماندگاری در پست‌های بعد از وزارت)} = F(B_1 + B_2 + b_3 + B_4 + B_5 + B_6)$$

آخرین معادله (چهارم) در زیر ارائه شده است:

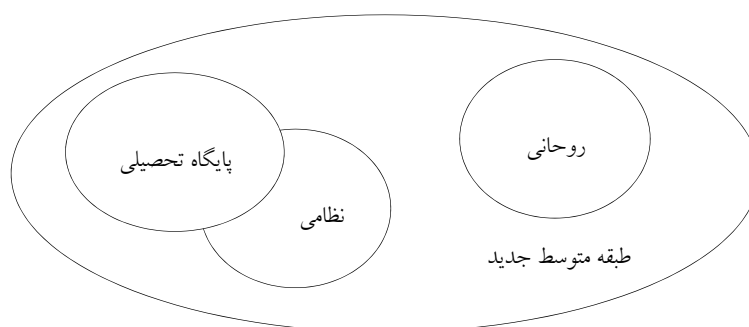
$$\text{outcome (دستیابی به قدرت)} = F(A_4, A_5, A_6, A_7, A_8, A_9) (B_1 + B_2 + b_3 + B_4 + B_5 + B_6)$$

در گزاره‌های منطقی فوق خطاهای زیر رخ داده است:

مشخص نیست که معلول یا نتیجه (دستیابی به قدرت) (outcome) در معادله اول و چهارم چه تفاوتی باهم دارند که مؤلف برای آن دو معادله نوشته است؟ علاوه بر اشتباه فوق، در معادله اول شرایط علی (A₄, A₅, A₆, A₉) قرار دارد و در معادله چهارم شرایط علی (A₄, A₅, A₆, A₇, A₈, A₉) که در نزد مؤلف برطبق جدول ۴-۱۴۳ صفحه ۲۸۴، A₉ از تجمیع دو A₇ و A₈ ساخته شده است، بنابراین مشخص نیست چرا مؤلف در معادله چهارم دو تا از شرایط علی را به صورت ناموجهی تکرار کرده است. بر این اساس، نهایتاً مشخص نیست که دستیابی به قدرت طبق معادله اول است یا چهارم.

شایسته ذکر است که دستیابی به قدرت برای دولت قابل تصور نیست و تنها برای نخبگان کاربردی است. بنابراین، تمامی تحلیل‌های مؤلف از جدول ارزش اشتباه است؛ زیرا دولت‌ها واحد تحلیل و موارد مقایسه وی هستند. برای این که روزه تردیدی در فرمان باشد

که اشتباه می‌کنیم و می‌توان دستیابی به قدرت را برای دولت‌ها نیز به کار برد، بر مبنای چنین فرض مشکوکی مطالب بعدی را می‌نویسیم. اگر بخواهیم هریک از معادله‌های فوق را به زبان ساده بخوانیم، برای معادله اول خواهیم داشت: برای دستیابی به قدرت نخبه بایستی از پایگاه تحصیلی (A4)، قشر روحانی (A5)، قشر نظامی (A6)، و طبقه متوسط جدید (A9) باشد. جدا از بی‌معنایی جمله فوق، این جمله از نظر محتوا خالی از مصداق است؛ به این معنا که کم‌تر نخبه‌ای در ایران وجود دارد که هم نظامی باشد و هم روحانی و هم دارای تحصیلات دانشگاهی و هم جزو طبقه متوسط جدید.^{۳۴} هم‌چنان‌که در منطق بولی (Boolean) می‌دانیم، ضرب اشاره به واو یا And دارد و دلالت بر این دارد که عطف منطقی یک عمل‌گر روی دو ارزش منطقی نوعاً ارزش دو گزاره است که اگر و تنها اگر هر دو عامل درست باشد، مقدار درست می‌دهد که می‌توان آن را در نمودار ون نشان داد. براساس معادله اول نمودار ون زیر را داریم.

نمودار ۲

معادله چهارم را اگر به زبان ساده بخواهیم بنویسیم، به‌قرار زیر است:

برای دستیابی به قدرت بایستی نخبه از قشر روحانی، قشر نظامی، فنی و تخصصی، و کارمندان عالی‌رتبه و فنی و تخصصی + کارمندان عالی‌رتبه و قشر متوسط جدید (تکنوکرات‌ها و بروکرات‌های دیوان‌سالار دولتی) باشد؛ علاوه‌براین‌ها دارای یکی از مصادیق B باشد که عملاً شخصی در این جا قرار نمی‌گیرد. در این جا باز هم مشخص نیست که B_۱ با A_۶ که هر دو بر قشر نظامی و ... دلالت دارند، چه تفاوتی باهم دارند.

مشخص نیست شرایط علی (B_۱+B_۲+B_۳+B_۴+B_۵+B_۶) در معادله دوم و سوم چه تفاوتی باهم دارند که مؤلف برای آن دو نتیجه «تجربه بیش از دو بار حضور در دولت» و «ماندگاری در

پست‌های سیاسی بعد از وزارت» را نوشته است؟ اگر نتیجه این دو شرایط علی یکی است، چه نیازی به تفکیک آن‌ها از هم است. به عبارت دیگر، معادله دوم و سوم یکی است.

مؤلف در صفحه ۲۸۴، جدول ارزشی را با دو شرط علی ارائه داده است که نحوه جمع‌آوری داده‌ها، عملیات ریاضی (جمع، تفریق، ضرب، و تقسیم) بر روی داده‌هاست و محل اشکال است که به برخی از آن‌ها در فرازهای قبلی اشاره کردیم. مؤلف در این جدول از A_1 ، A_2 و A_3 استفاده کرده، ولی در ادامه در هیچ تحلیلی آن‌ها را به کار نگرفته است (عدم به کارگیری آن‌ها در عین عیب داشتن حسن محسوب می‌شود؛ زیرا معادله‌ها بی معناتر از قبل می‌شوند). در ایجاد B ، که از ترکیب B_1 تا B_6 ایجاد شده است، مشخص نیست مؤلف با خانه‌های خالی جدول چگونه برخورد کرده و توضیحی در این باره نداده است. علاوه بر این‌ها، وی از عملیات ریاضی جمع و تقسیم استفاده کرده است که مبنای منطقی ندارد و در صورت داشتن منطق ریاضی چنین اعمالی استفاده از آن را توضیح نداده است.

مؤلف در جدول ۴-۱۴۴ صفحه ۲۸۶ آماره‌های تراکم قدرت را ارائه داده و منبع آن را جدول ۴-۱۴۳ اعلام کرده است که مشخص نیست این ارقام فازی است یا غیرفازی؟ در هر صورت (رقم فازی یا غیرفازی)، به دلیل نداشتن معیار و محک (نسبت با سایر دولت‌ها یا سایر کشورها)، مشخص نیست که ارقام ذیل چه معنایی دارند و دولت‌های ایران در چه وضعیتی قرار دارند.

انحراف استاندارد	میانگین	حداکثر	حداقل	دامنه	n	
۲۱۳۸۶/	۰.۹۳۶۲	۰.۷۱	۰.۰۸	۰.۶۲	۱۳	ماندگاری

۷. نتیجه‌گیری و نقد آن

مؤلف در فصل پنجم نتیجه می‌گیرد: «تفاوت اصلی در ترکیب پایگاه اجتماعی وزیران حضور قشر روحانی و نظامی در دولت‌هاست. در کابینه دولت‌های اول تا دوازدهم ۴۱ روحانی و ۵۱ نظامی حضور داشته‌اند» (ساعی ۱۴۰۰ الف: ۲۹۷) و از این یافته مؤلف نتیجه می‌گیرد که این امر بر ضعف نقش نهادهای مدنی در سیاست ایران دلالت دارد (همان: ۲۹۸). در این جا مؤلف از تحلیل خویش نتیجه ناصوابی گرفته است. برای اخذ چنین گزاره‌ای مؤلف بایستی دقت

بیش‌تری به خرج می‌داد. مؤلف برای ادعای خود درمورد نظامیان بایستی نخبگان نظامی قبل از انقلاب را با نخبگان نظامی بعد از انقلاب مقایسه و سپس نتیجه‌گیری می‌کرد. مؤلف چنین امری را انجام نداده است. باتوجه به اهمیت نظامی‌گری و نقش ارتش و نظامیان برای رژیم پهلوی بعید است که تعداد و درصد نظامیان نخبه در کابینه‌ها در قبل از انقلاب کم‌تر از بعد از انقلاب باشد. علاوه بر این، شکل‌گیری انقلاب و جنگ خارجی و تحمیلی عراق با ایران این مقدار و میزان را توجیه می‌سازد.

درمورد روحانیون، هرچند مؤلف به عدم حضور روحانیون در سمت وزارت در قبل از انقلاب اشاره دارد^{۳۵} (همان: ۱۹)، حضور ۴۱ روحانی در وزارت و دولت (۱۱.۲۴ درصد اعضای کابینه) را به عنوان یافته پرابلماتیک و غیرمنتظره برجسته می‌سازد. امری که باتوجه به اسلامی بودن نظام و حکومت ولایت فقیه در آن چندان پرابلماتیک^{۳۶} نیست. حضور ۴۱ مورد روحانی (۱۱ درصد) در کابینه دولت خلاف روندهایی است که پس از انقلاب در جریان است. مؤلف دقت نمی‌کند که از ده رئیس‌جمهور انتخاب شده به ریاست‌جمهوری و دو نخست‌وزیر منصوب شده به نخست‌وزیری که توانستند چهار یا هشت سال در قدرت بمانند، تنها چهار غیرروحانی توانستند حضور داشته باشند (میرحسین موسوی و احمدی‌نژاد به مدت دو دوره). بنابراین، تحلیل مؤلف واجد اشکال و اعضال است که بدون توجه و التفات به فرایندهای تاریخی و منحصر به فرد ایران (انقلاب، جنگ، توسعه، و ...)، که توجه به آن‌ها از الزامات روش‌های کیفی و تاریخی - تطبیقی است، نظرهای خلاف واقع را ارائه می‌دهد. برای این‌که داوری و پیش‌داوری نداشته باشیم و چنین توجیهی را متأملانه بیان کنیم، دقت در جدول زیر، که داده‌های آن از کتاب بروجردی و رحیم‌خانی (Boroujerdi and Rahimkhani 2018) استخراج شده است، حضور کم روحانیون را در کابینه دولت‌ها نشان می‌دهد. جدول نشان می‌دهد که روحانیون در دولت کم‌ترین حضور را دارند (۷.۳ درصد) و این مسئله‌دار و پرابلماتیک است که چرا روحانیون، برخلاف دانشگاهیان که حضور بیش‌تری در دولت دارند، در کابینه دولت حضور فعال هم‌چون سایر حوزه‌ها (شورای نگهبان، مجلس شورای اسلامی، خبرگان رهبری، و مجمع تشخیص مصلحت نظام) ندارند.

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی ...* (ابراهیم صالح آبادی و جواد علی آبادی) ۸۹

جدول ۳. توزیع نسبی نخبگان سیاسی برحسب تحصیلات و مناصب سیاسی آن

منبع: ibid.

روحانی	مجلس شورای اسلامی	مجلس خبرگان	مجلس خبرگان تدوین قانون اساسی	دولت	مجمع تشخیص مصلحت نظام	شورای نگهبان	نظامی	قضایی	کل نخبگان
۱۸.۴	۸۴.۰	۶۲.۶	۷.۳	۳۱.۷	۴۳.۲	۵.۱	۶۴.۲	۲۲.۴	
۳.۵		۲.۸	۰.۸				۱.۹	۲.۸	
۳.۰		۱.۴		۱.۷				۲.۳	
۶۷.۰	۱.۴	۱۹.۴	۸۵.۱	۵۰.۰	۴۵.۵	۶۵.۸	۱۳.۲	۶۳.۲	
۶.۸	۱۲.۸	۱۲.۵	۹.۷	۱۳.۳	۱۱.۴	۲.۵	۱۳.۲	۶.۸	
۹۸.۷	۹۸.۲	۹۶.۵	۹۸.۹	۹۶.۷	۱۰۰	۷۳.۴	۹۲.۵	۹۷.۶	
۱.۳	۱.۸	۱.۴	۱.۱	۳.۳	۰	۲۶.۶	۷.۵	۲.۴	
۱۸۱۳	۲۱۹	۷۲	۲۶۲	۶۰	۴۴	۷۹	۵۳	۲۳۳۶	

محاسبات از نویسنده است. شایان ذکر است که تعداد نخبگان مورد بررسی ۲۳۳۲ نفر است که در بازخوانی کتاب ۲۳۳۶ نفر آمده است و چهار نفر به اشتباه وارد تحلیل شده‌اند.

مؤلف در آخرین بند کتاب، ضمن بیان خطاپذیری مشاهدات تجربی یافته‌های خویش، متن را نیازمند انتقاد می‌داند (ساعی ۱۴۰۰ الف: ۲۵، ۲۹۹) و از جامعه علمی خواهان کشف خطا و اصلاح آن است (همان: ۲۹۹). هرچند وی در صفحه ۲۵ با بیان گزاره شرطی اگر (محققان دیگر چنین و چنان کنند و...) (آن‌گاه) شاید نتیجه علمی مشابهی را تولید کنند، بر نقدپذیری علمی خویش مبتهج است و مباحثات می‌کند، ولی تجربه نشان داده است که این‌گونه نیست.^{۳۷} حال این سؤال برای خواننده آگاه از آثار مؤلف پیش می‌آید که چرا وی باتوجه به نقدهای ویران‌کننده ناقدان و سایر محققان، که بر آثار وی نوشته و وارد کرده‌اند،^{۳۸} توجه نمی‌کند و تلاشی برای بهبود و رفع ایرادها و آسیب‌های تحقیق خود نمی‌کند.

۸. نتیجه‌گیری، بحث، و استدلال

کتاب *نخبگان سیاسی پس‌انقلاب: تحلیل طبقاتی چرخش نخبگان در ایران* کتابی است که در زمینه چرخش نخبگان در جمهوری اسلامی ایران تحلیلی ارائه می‌دهد که به روندها و فرایندهای تاریخی ایران بی‌توجه است. این بی‌التفات به یگانگی و خصلت منحصربه‌فرد تاریخی هم‌راه با رجحان و تجلیل روش تاریخی - تطبیقی در شکل تحلیل رابطه مجموعه‌ای به

ارائه توصیفی اعوجاجی از وضعیت نخبگان سیاسی حاضر در ایران منجر شده است. این امر پی‌آمد بی‌توجهی به دو مورد اساسی است: از یک‌سو، مؤلف دقت نمی‌کند رژیم‌های برآمده از انقلاب به علل تلاطم و دگرگونی رادیکال و انقلابی موضوع مناسبی برای گردش و چرخش نخبگان نیستند. از سوی دیگر، دامنه زمانی تحقیق چندان مستدل نیست. دولت موقت بازرگان، که در شرایط انقلابی ظاهر شد و منصوب امام خمینی بود و نتوانست به مدت چهار سال تداوم داشته باشد، چندان تفاوتی با دولت شورای انقلاب و دولت موقت مهدوی کنی نداشت که مؤلف آن‌ها را بررسی نکرده است (این دو دولت نیز منصوبی بودند و در شرایط انقلابی ظاهر شدند). به نظر می‌رسد دولت‌های سوم به بعد برای بررسی مناسب‌تر باشند و پنج دولت قبلی به دلایل و عللی قابلیت بررسی را ندارند.

مهم‌ترین مفهوم و شاخص مؤلف (تراکم و ماندگاری) در مظان شک و شبهه است. براساس تعریف مؤلف از این شاخص، جابه‌جایی نخبه از یک وزارت به وزارت دیگر دلالت بر ماندگاری دارد؛ حال اگر طول مدت وزارت نخبه‌ای در دو وزارت‌خانه کم‌تر از نخبه‌ای باشد که در مدت چهار سال در یک وزارت مانده باشد، ماندگاری اولی بیش‌تر از دومی است که از لحاظ سنجش فاقد اعتبار است.

آبخور عدم ارائه نظریه‌ها و فرضیه‌های رقیب در این تحقیق از خودداری آگاهانه مؤلف است که به بی‌توجهی و بی‌التفات به نظریه‌ها و فرضیه‌های رقیب منجر شده است. خودداری آگاهانه به این معناست که مؤلف به تحقیقات پیشین توجهی نکرده و تحقیق خود را از صفر شروع کرده است. این شروع جسورانه و جنجالی مؤلف نه تنها حسن محسوب نمی‌شود، بلکه موجب شده است که کارهای قبلی در زمینه ایران را به هیچ بینگارد.

پی‌نوشت‌ها

۱. در مشخصات کتاب تعداد صفحات کتاب ۳۳۵ صفحه ذکر شده است که با احتساب فهرست مطالب و صفحات اول کتاب (۸ صفحه) اثر ۳۲۵ صفحه و با احتساب جلد کتاب ۳۲۸ می‌شود.
۲. نتیجه‌گیری در فهرست مطالب با عنوان یک فصل مستقل تبویب نیافته، ولی در متن کتاب با عدد ۵ (مانند بقیه فصول) به عنوان یک فصل نوشته شده است.
۳. در صفحه ۲۸۰، به جای ۱۳۹ نفر ۱۴۲ مورد نوشته شده که محل چالش است.
۴. جدول ۴-۱۴۱ صفحه ۲۷۹ با جدول فوق که در صفحه سوم نوشته شده، کاملاً یکسان است و چیزی فراتر از جدول ۱-۱ ندارد. جای تعجب است که مؤلف از «ر.ک به: ۴-۱۴۱» استفاده کرده و خواننده منتظر مطالب جدیدی است که در آن‌جا ارائه گردد. توضیحات صفحه بعد مؤلف مبهم است.

۵. عین جمله کتاب است.

۶. هم‌چنان‌که ساعی می‌نویسد: «در این متن تراکم قدرت معادل توزیع متمرکز قدرت سیاسی است. تراکم قدرت از طریق شاخص چگالی ماندگاری در قدرت مطالعه شده است» (ساعی ۱۴۰۰ الف: ۲)، شواهد تجربی دلالت بر تراکم منابع قدرت در ایران در برخی از جاهای متن به معنی قدرت متراکم است و در برخی از جاها به معنی تراکم قدرت. به عبارت بهتر، برای خواندن و فهمیدن بهتر متن خواننده بایستی تراکم قدرت را به معنای قدرت متراکم بخواند. در زبان فارسی توزیع تراکم قدرت سه اسم هستند که به هم اضافه شده‌اند و حالت مضاف و مضاف‌الیه دارند. توزیع متراکم قدرت را می‌توان از نظر زبان فارسی معنادار خواند، ولی توزیع تراکم قدرت بی‌معناست. مؤلف به جای موصوف و صفت از مضاف و مضاف‌الیه استفاده کرده است.

۷. هرچند این فرض مقرون به گفته و برخی از مطالب کتاب است، اما از جهتی نامعقول و مطرود است؛ زیرا مؤلف مدعای خود را چنین بیان می‌کند: «مدعای این پژوهش ناظر بر تراکم قدرت در گروه محدودی از نخبگان سیاسی است که میان این حلقه قدرت روابط ساختاری ناظر بر اشتراک طبقاتی وجود دارد» (ساعی ۱۴۰۰ الف: ۲). هم‌چنان‌که ملاحظه می‌شود و در فرازهای بعدی نیز خواهیم گفت، واحد تحلیل در این ادعا نخبگان هستند، نه دولت‌ها. بر این اساس، مسئله این خواهد بود که چرا قدرت در بین برخی از گروه‌ها (گروه محدودی از نخبگان سیاسی) انحصاری و متراکم است. در فرازهای بعدی خواهیم دید که کتاب مغشوش‌تر از آن است که تن به نقد بدهد.

۸. تأکید مؤلف بر روش رابطه مجموعه‌ها این روش را نامناسب کرده است. مؤلف در دو جای کتاب خویش بر روش خود تأکید دارد؛ صفحه ۲۳ و ۲۸۳ که هر دو واجد مطالب یکسانی است. جالب است که مؤلف در صفحه ۲۸۳ می‌نویسد: «هم‌چنان‌که در فصل روش گفته شد». خواننده با رجوع به صفحه ۲۳ مطلبی فراتر از صفحه ۲۸۳ نمی‌یابد. ما در بخش روش و نقد آن به این مطلب می‌پردازیم.

۹. برای اطلاع بیش‌تر از منطق و به‌کارگیری نادرست این روش، بنگرید به طالبان ۱۳۹۲؛ طالبان ۱۴۰۰: فصل دوازدهم. این مقاله‌ها در نقد آثار ساعی نوشته شده‌اند.

۱۰. ما این ادعا و نتیجه را براساس نقد دیگر آثار مؤلف فهمیدیم و در این‌جا آن را یادآوری می‌کنیم (برای اطلاع بیش‌تر، بنگرید به طالبان ۱۳۹۴؛ صالح آبادی ۱۳۹۶).

۱۱. نامناسب از آن جهت که تحقیق شجعی درباره پایگاه نخبگان سیاسی است، درحالی‌که تحقیق مؤلف درباره تراکم قدرت و یا به‌قول خویش توزیع تراکم قدرت است.

۱۲. عین جمله کتاب است. مشخص نیست که مؤلف چگونه بین خاستگاه طبقاتی و پایگاه اجتماعی نخبگان از یک سو و دستیابی به قدرت سیاسی از سوی دیگر رابطه برقرار می‌کند.

۱۳. این کتاب در دو قالب چهار جلدی (۱۳۷۲) و دو جلدی (۱۳۸۳) منتشر شده است.

۱۴. کتاب *نخبگان سیاسی ایران* اثر زهرا شجعی در سال ۱۳۷۲ در چهار جلد چاپ شده است.

۱۵. احتمالاً انعطاف‌پذیرتر از باشد.
۱۶. عین متن کتاب است.
۱۷. احتمالاً قابل فهم باشد.
۱۸. منطق نظم قیاسی یا نظم منطق قیاسی!
۱۹. زیرا قدرت مقصد دولت نیست و نخبگان آن را به دست می‌آورند. به عبارت دیگر، دست‌یابی به قدرت سیاسی برای دولت بی‌معناست. شاید در جایی بتوان گفت که دولت به قدرت دست یافته است، اما در این جا چنین سخنی ناصواب است.
۲۰. تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی و تجربه مناصب دارای قدرت هردو دارای معنای یکسانی است و به جای یکدیگر به کار می‌روند (ساعی ۱۴۰۰ الف: ۱۷).
۲۱. عین متن کتاب است.
۲۲. متن کتاب این قدر آشفته است که نمی‌شود به آن اعتماد کرد. در همین جا، قدرت در اجتماع سیاسی از یافته‌های مؤلف است، نه وبر. تحلیل وبر از این سه مفهوم آن قدر پیچیده است که متن حاضر توان حمل و برد آن را ندارد. وبر در کتاب *اقتصاد و جامعه* طبقه، طبقه اقتصادی، طبقه اجتماعی، و گروه‌های منزلتی را در یک بخش و حزب را در بخش دیگر مطرح می‌کند (وبر ۱۳۸۴). مؤلف در صفحه ۱۵ خواننده را به این کتاب، یعنی *اقتصاد و اجتماع* وبر که همسر وبر آن را در سال ۱۹۲۲ منتشر کرد و به زبان آلمانی است، ارجاع می‌دهد. این کتاب در سال ۱۹۶۸ به انگلیسی ترجمه شده است. مؤلف در فهرست منابع نیز سال آن را ۱۹۲۲ نوشته است که اشتباه است و نام این کتاب نیز به زبان آلمانی است.
۲۳. مؤلف در دو جای کتاب خویش بر روش (روش در معنای تحلیل و تبیین نه تعریف مفاهیم و اندازه‌گیری) خود تأکید دارد، صفحه ۲۳ و ۲۸۳ که هردو واجد مطالب یکسانی است و هیچ‌یک مطالبی فراتر از هم ندارند.
۲۴. در زیرنویس *invisible* آمده است که معلوم نیست بر چه امری دلالت دارد.
۲۵. ریگین در مقدمه کتاب *روش تطبیقی* خود (ویراست دوم کتاب در سال ۲۰۱۴ منتشر شده است)، به جای سنجش (*measurement*) از واسنجش یا کالیبراسیون (*calibration*) استفاده کرده و آن را متعلق به مجموعه‌ها می‌داند (Ragin 2014: xxiii).
۲۶. این عدم اشاره به تحلیل و منطق فازی در این اثر ممکن است نتیجه انتقاداتی باشد که برخی از محققان بر آثار ساعی در زمینه فازی‌سازی وارد کرده‌اند. طالبان در آثار خود (۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۴، ۱۴۰۰) نقدهای ویران‌کننده‌ای بر فازی‌سازی و تحلیل فازی ساعی وارد کرده است.
۲۷. شرایط علی برای موردها، یعنی دولت‌ها، نوشته شده است، ولی تحلیل‌ها برای نخبگان است. نقد ما براساس نادیده گرفتن چنین اشتباهی است.
۲۸. مؤلف بخش مستقلى را به تحلیل تطبیقی اختصاص نداده و درواقع این بخش (تحلیل تطبیقی) به عنوان مقدمه پنج سطرى است که در آن توضیحات درباره ادامه کار ارائه می‌شود.

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی ...* (ابراهیم صالح آبادی و جواد علی آبادی) ۹۳

۲۹. دقت در این امر که در بخش تحلیل علی، توزیع قدرت، بررسی و واکاوی می‌شود نه تراکم قدرت، نشان‌دهنده اغتشاش در موضوع موردبررسی محقق است.

۳۰. هم‌چنان‌که نوشتیم، در بخش تحلیل علی توزیع قدرت محل واکاوی است، نه تراکم قدرت، درحالی‌که براساس مدل تئوریک ۱ (صفحه ۱۶)، دستیابی به قدرت سیاسی یا تراکم قدرت معلول موردنظر مؤلف است.

۳۱. آشفتگی متن مانع از دقت در خواندن می‌شود. در همین فقره نقل قول شده است: در میان سه قشر اجتماعی، روحانی، نظامی، و طبقه متوسط جدید طبقه و قشر در معنای عامیانه به‌کار رفته و طبقه قشر است و قشر طبقه.

۳۲. عین متن کتاب است.

۳۳. رقم ۳۷ معلوم نیست بر چه امری دلالت دارد. ما عین متن را آوردیم.

۳۴. در اکثر تحلیل‌ها روحانیون جزء طبقه متوسط سنتی محسوب می‌شوند. البته تحلیل مؤلف آشفته‌تر از آن است که به چنین ظرایفی حساس باشد. در تحلیل مؤلف، طبقه، پایگاه اجتماعی، قشر و گروه‌های منزلتی، و ... در یک معنا به‌کار می‌روند و معنای تخصصی جامعه‌شناختی ندارند.

۳۵. مؤلف می‌نویسد: «مطالعات شجعی نشان می‌دهد که روحانیون در دوره محمدرضا شاه در سمت وزارت حضور نداشته‌اند»، اما در این زمینه نیز ارجاعی صورت نمی‌گیرد که مشخص شود آیا این گفته صحیح است یا خیر.

۳۶. شکل‌گیری جمهوری اسلامی و نظام سیاسی ایران از جنبه‌های مختلفی برای محققان مسئله‌برانگیز است، لیکن از جنبه موردنظر مؤلف چندان نکته مسئله‌برانگیزی برای بیان وجود ندارد. این نظام ممکن است از جنبه جمهوری‌خواهی یا از جنبه اسلام‌خواهی مسئله‌دار به‌نظر برسد (صالح آبادی ۱۳۸۹).

۳۷. تاجایی‌که منتقد اطلاع دارد، نقدهای فراوانی به آثار وی وارد شده و اساس و بنای تحقیقاتی وی را به‌شدت مغشوش کرده‌اند، ولی او از ارائه پاسخ‌ایجایی به این انتقادات خودداری کرده است. امید که این خودداری آگاهانه نباشد. نقد شریفی (۱۳۸۶) بر کتاب وی، *دموکراتیزاسیون در ایران*، به‌عنوان بهترین نقد، شایسته تقدیر در سال ششم جشنواره نقد کتاب علوم اجتماعی شده است (حقانی ۱۳۸۹: ۱۱۳). نقدهای طالبان (۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۴، ۱۴۰۰) بر آثار وی اگر نگوییم بنیادافکن، ویران‌کننده هستند.

۳۸. برای این نقدها، بنگرید به شریفی ۱۳۸۷؛ حقانی ۱۳۸۸؛ صالح آبادی ۱۳۹۶؛ صالح آبادی ۱۴۰۰؛ طالبان ۱۳۸۵؛ طالبان ۱۳۹۰؛ طالبان ۱۳۹۱؛ طالبان ۱۳۹۴؛ طالبان ۱۴۰۰.

کتاب‌نامه

حقانی، مژگان (۱۳۸۸)، «گزارش ششمین جشنواره نقد کتاب علوم/اجتماعی در بوتۀ نقد (خبر و گزارش)»، کتاب ماه علوم/اجتماعی، دوره جدید، پیاپی ۲۲، ۱۱۵-۱۱۲.

۹۴ پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، سال ۲۴، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۳

- ریگین، چالرز (۱۳۸۸)، روش تطبیقی: فراسوی راه‌بردهای کمی و کیفی، ترجمه محمد فاضلی، تهران: آگاه.
- ساعی، علی (۱۳۸۶)، دموکراتیزاسیون در ایران، تهران: آگاه.
- ساعی، علی (۱۴۰۰ الف)، نخبگان سیاسی پس‌انقلاب: تحلیل طبقاتی چرخش نخبگان در ایران، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- ساعی، علی (۱۴۰۰ ب)، پژوهش تحلیل چرخش نخبگان قدرت در ایران، ۱۳۵۷-۱۳۹۸، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- شریفی، علی (۱۳۸۷)، «بررسی و نقد کتاب دموکراتیزاسیون در ایران»، کتاب ماه علوم اجتماعی، ش ۷، ۴۱-۴۷.
- صالح‌آبادی، ابراهیم (۱۳۸۹)، بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری جمهوری اسلامی ایران، رساله دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، تهران: دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- صالح‌آبادی، ابراهیم (۱۳۹۶)، منطق جامعه‌شناسان سیاسی ایران، تهران: کویر.
- صالح‌آبادی، ابراهیم (۱۴۰۰)، «بررسی و نقد کتاب پارلمان و توسعه اقتصاد ملی در ایران»، پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، س ۲۱، ش ۴، ۱۵۷-۱۸۲.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۸۵)، «تحلیل جامعه‌شناسی دموکراتیزاسیون در ایران»، جامعه‌شناسی ایران، س ۷، ش ۳، ۹۴-۱۰۴.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۸۸)، «مکانیسم‌ها و جامعه‌شناسی (نقش و اهمیت مکانیسم‌ها در تبیین پدیده‌های اجتماعی»، روش‌شناسی علوم انسانی، دوره ۱۵، پیاپی ۶۱، ۶۳-۱۰۲.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۹۰)، «آزمون فازی فرضیات شرط لازم و شرط کافی در علوم اجتماعی»، مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره ۳، ش ۴، ۲۱-۳۷.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۹۱)، «جستارهای روشی در علوم اجتماعی»، تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۹۴)، «تحلیل فازی در برابر تحلیل رگرسیون»، مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، پیاپی ۲۶، ۱۹۷-۲۱۹.
- طالبان، محمدرضا (۱۴۰۰)، «کاربردهای نامناسب تحلیل فازی در جامعه‌شناسی ایران»، در: درباره جامعه‌شناسی، تهران: مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- ویر، ماکس (۱۳۸۴)، اقتصاد و جامعه، ترجمه عباس منوچهری، مهرداد ترابی‌نژاد، و مصطفی عمادزاده، تهران: سمت.

Boroujerdi, Mehrzad and Kourosh Rahimkhani (2018), *Post-Revolutionary Iran: A Political Handbook*, New York: Syracuse University Press.

Boudon, Raymond and Francois Bourricaud (1989), *A Critical Dictionary of Sociology*, The University of Chicago, Routledge.

بررسی و نقد کتاب نخبگان سیاسی ... (ابراهیم صالح آبادی و جواد علی آبادی) ۹۵

Ragin, Charles (2009), *Redesigning Social Inquiry, Fuzzy Sets and Beyond*, Chicago and London: University of Chicago Press.

Ragin, Charles (2014), *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

